

הוא.

זהרי אמר רבי יהושע בן לוי: כל מקום
שאמר רבי יהודה:

ומקשה הגמרא:

בלשון "אימתי" ובלשון "במה דברים כה-א
אמורים", אינו בא לחלוק על החכמים
[המובאים ברישא] אלא בא לפרש דברי
חכמים, ואין החכמים חולקים עליו.

הוכחה זו קשיא, לרמי בר חמא, שהרי דברי
רבי יהודה מוכיחים שטעם הפסול הוא
משום יישוב עולם, ולא מטעם "אסמכתא
לא קניא".

רבי יוחנן אמר: במקום שאומר רבי יהודה
"אימתי", הוא בא לפרש, ובמקום שאמר
"במה דברים אמורים", הריהו בא לחלוק על
חכמים [המובאים ברישא].

וכי תימא ואם תירצה לתרץ, שרמי בר חמא
סובר שפליגי רבנן עליה דרבי יהודה, שאף
אם רבי יהודה סובר כן, מכל מקום התנא
קמא חולק עליו, וסובר שהוא מעין גזלן,
ורמי בר חמא פירש את דברי התנא קמא.

זה אינו, כי —

ועל כל פנים, דכולי עלמא כל האמוראים
סוברים, שכאשר רבי יהודה אומר "אימתי"

יעיד שקר, או שבעבור שוחד יפסוק שקר. אבל
האוכל להכעיס, שהנהו רע לשמים ולא לבריות,
אין עליו עדיין הוכחה שהנהו רע לבריות להעיד
שקר.

ומדייק כן בלשון הרמב"ם: "והוא שלא תהיה
לו אומנות אלא הוא... הרי זה בחזקת שאוכל מן
הקוביא", כלומר שעושה כן משום חימוד ממון.
ה"קהלות יעקב" מקשה על דבריו. דמשמע
מהם שסובר שלפי רמי בר חמא, סובר הרמב"ם,
שהוא גזלן דאורייתא [עיינין בהערה כז]. ומוכיח
מכמה ראיות, שאף אם אסמכתא לא קני, אינו
גזלן דאורייתא.

וכל זה הוא באוכל נבילות, משמע, שבגזל
ממש שהנהו ודאי רע לבריות, לכולי עלמא
פסול. וזה פשוט.

ומעתה לפי ביאור ה"תומים" שבגזלן דרבנן
מחלקים בין יש לו אומנות אחרת שאז הוא
מומר לתיאבון — לבין אין לו אומנות אחרת
שאז הוא מומר להכעיס, היו צריכים לחלק גם
לרמי בר חמא בין יש לו אומנות אחרת, לאין לו.
ובגמרא אמרו במפורש לא כן.

ולכן, בין אם סוברים שמשחק בקוביא פסול
מטעם אסמכתא לא קניא, ובין אם סוברים שלא
הוי אסמכתא, בכל אופן הוא גזלן מדבריהם.
אבל, חילוק גדול יש ביניהם, שאם סוברים
שהוא אסמכתא ואסמכתא לא קניא, הריהו רע
לבריות, והוא כגזלן, וחשוד על עדות שקר
אפילו אם יש לו אומנות אחרת. ואילו, אם לא
הוי אסמכתא — כרב ששת — אינו רע לבריות
שהרי לדעתו מרוויח את המעות ביושר [אף
שאסור מדרבנן]. ולכן, חילק רב ששת, וכן פסק
הרמב"ם, שפסול רק אם אין לו אומנות אחרת.
וצריך להוסיף על דבריו, שלכן פסלוהו, היות
ואינו עוסק ביישובו של עולם, והוא מבלה ימיו
ושנותיו, הריהו בעיני חכמים — רע לבריות.

ומבאר ה"קהלות יעקב" בדרך אחרת.
דהנה אביי ורבא שניהם מודים במומר
שאוכל נבילות לתיאבון שפסול, וחולקים באוכל
להכעיס. והחילוק ביניהם ברור, דבאוכל
לתיאבון, עושה משום חימוד ממון, עיין שם
ברש"י שנבילות זולים יותר, והריהו רע לשמים
ורע לבריות, וממילא חשוד שבעבור בצע כסף

לפרש הוא בא, וכאן במשנתנו שאמר "אימתי", אין החכמים חולקים עליו, וקשה על רמי בר חמא הסובר שלדעת חכמים משחק בקוביא פסול מטעם גזלן?.

ומתוצאת הגמרא:

האם משיטת גברא, רבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן, אנברא, על רמי בר חמא קא רמית, הנך שואל סתירה?

והרי אפשר לומר, כי מר, רמי בר חמא, סבר, פליגי חכמים על רבי יהודה, ולדעת חכמים הוי משחק בקוביא פסול מטעם גזלן. ואילו מר, רבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן, סבר סוברים לא פליגי חכמים על רבי יהודה, וסוברים שמשחק בקוביא פסול מטעם שאינו עוסק ביישובו של עולם, ולא מטעם גזלן, כי אינו בגדר אסמכתא.

ומקשה הגמרא: וכי לא פליגי חכמים על רבי יהודה!?

והרי תניא, שנינו ברייתא שחכמים פוסלים משחק בקוביא משום גזלן.

דתניא, בין שיש לו למשחק בקוביא אומנות שלא הוא, בין שאין לו אומנות אלא הוא — הרי זה פסול. וקשה על רב ששת.

ומתוך רב ששת, במשנתנו לא נחלקו. ואם הברייתא שנתה דעה זו, אינה דעת חכמים,

אלא ברייתא ההיא, רבי יהודה עצמו משום רבי טרפון, היא. שלדעת רבי טרפון הריהו אסמכתא.

כלומר, מדברי רבי טרפון בהלכות נזירות למד רבי יהודה שהוא הדין לגבי משחק בקוביא.

דתניא: שם שנינו: שנים יושבין, ואדם אחד עובר לידיהם. אחד מהיושבין אומר: "פלוני העובר נזיר הוא". והשני אומר: "אינו נזיר". אומר אחד: "הרינו מקבל עלי נזירות או כמותו הוא שהוא נזיר". והשני אומר: "הריני מקבל עלי נזירות אם כמותו הוא שאינו נזיר". ונמצא כמו אחד מהם שהוא נזיר, או שנמצא שאינו נזיר, ועל מקרה זה שנינו —

רבי יהודה אומר משום רבי טרפון: לעולם אין אחד מהן נזיר. לפי שלא ניתנה נזירות בקבלת ספק, אלא להפלאה, כשקיבל עליו בדברים ברורים, [מלשון הפסוק: "כי יפליא איש" — דתרגומו יפרש], ועתה כשקיבל עליו בספק אינו קבלה.

הרי שרבי טרפון סובר, שאם תלה תנאו בדבר שאין בידו, ואינו יודע ברור, ואף שידוע שיתכן שלא כמותו — אינה קבלה.

וכן במשחק בקוביא, אף שידע שיתכן שיפסיד, בכל זאת אינו מקבל עליו את⁽¹⁾ ההפסדים, ואינו מקנה בלב שלם את מעותיו

התלויים בגמירות דעת. ותוספות הרא"ש מוסיף, שבמסכת נדרים נלמדים דיני גט מדיני נדרים. ועוד מבארים התוס', דאף שכתבה התורה "הפלאה", אינו מבורר באיזו דרגה של בירור דברים, שישנן כמה רמות של בירור, ועל זה

1. והקשו התוס': מה הדמיון בין קנין לנזירות, — דרק בנזירות כתבה התורה: "כי יפליא", ולכן צריכין דברים ברורים, מה שאין כן בקנינים. ותירצו, שלמדים מנזירות לשאר דינים

שהפסיד, וממילא לדעת רבי טרפון הריהו אסמכתא, ולא קניא, והמעות בידו בכעין גזילה.

אבל תנאי המשנה סוברים — לדעת רב ששת — שאינו אסמכתא, ופסול משום שאינו עוסק בישובו של עולם.

שנינו במשנתנו: ואלו הן הפסולין... והמלוה בריבית.

אמר רבא: לזה מעות מחבירו בריבית — פסול לעדות, שגם הלוח עובר בלא תעשה — שנאמר: "לא תשיך באחיך", "תשיך" מלשון פועל יוצא שגורם להמלוה לעבור על האיסור⁽²⁾. וכיון שבעבור חימוד ממון עובר על דת הרי הוא כרשע דחמס⁽³⁾.

ומקשה הגמרא:

והא **אנן תנן** שנינו במשנתנו: "מלוה בריבית", ולכאורה משמע שרק המלוה פסול?

ומתרצת הגמרא: פירוש משנתנו הוא:

מלוה הלואה הבאה בריבית, שכלול בה כל העוברים על האיסור, גם המלוה וגם הלוח⁽⁴⁾.

ומספרת הגמרא עובדה, והיא תהווה קושיה על רבא.

אדם אחד ושמר בר ביניתום, אסחידו ביה העידו עליו תרי סהדי לפוסלו לעדות. חד עד אחד אמר: "קמי דידי בפני אוזיף הלוח מעות בריביתא". וחד והעד השני אמר: "לדידי לי בעצמי אוזפי הלוח מעות בריביתא".

ורבא קיבל את עדותם ופסליה רבא לבר ביניתום מלהיות עד כשר.

ומקשה הגמרא: למה פסלו רבא, הרי העד השני אינו נאמן לעדות, שהרי מודה שלוח מעות בריבית⁽⁵⁾?

ולמרות שאינם עדי חמס, אם אינם מרויחים, מכל מקום, הרי נפסקה ההלכה כאבי שאף עוברי שאר עבירות פסולים.

ועוד שהרי הם כלולים בדברי המשנה: "מלוה הבאה בריבית".

ומאידך, יתכן שאינם פסולים, כי אינם יודעים שעוברים עבירה, ממילא אינם חשודים להעיד שקר.

וכן כתבו התוס' במסכת בבא מציעא (עב א ד"ה שטר).

5. אמרה הגמרא (כו ב) שכל הפסולין מדרבנן צריכין הכרזה, דהיינו שהבית דין יפרסמו הדבר שהנו פסול לעדות, וכל זמן שלא הוכרו עליו — אינו פסול. והפסולים מן התורה אינם צריכים

נחלקו התנאים מסברא מה נקרא דברים ברורים לגבי קנינים, ולכן מדמים דין אסמכתא לנזירות.

2. גמרא בבא מציעא (ע"ה ב), וכן פירש שם רבינו עובדיה.

3. כתב המאירי: "ואף על פי שמאחר שאינו נוטל ממון, היה לנו לומר שאין זה רשע דחמס, מכל מקום — חמוד ממון מביאו לעבירה".

4. במשנה פרק איזהו נשך (ע"ה ב) שנינו, שגם העדים והערב עוברים בלאו.

האם הם גם פסולים לעדות.

נסתפק בכך הר"י [מובא ברא"ש], והצד שנאמר שפסולים הוא משום שעברו על לאו.

בחזקת כשר. פסליה רב נחמן⁽⁶⁾, ועבריה והעבירוהו מחזקת כשרות שלו.

אזל הלך השוחט, רבי מזיה וטורפיה גידל שערותיו וצפרניו, וניוול עצמו כדרך בעלי תשובה. סבר רב נחמן לאכשוריה רצה רב נחמן להחזירו לחזקתו.

אמר לו רבא לרב נחמן: איזה נאמנות יש לו, דילמא אולי איערומי קא מעריב. עושה בערמה כדי שיכשירוהו?

אלא מאי תקנתיה מה תקנתו על מנת שיחזירוהו.

כדרב אידי בר אבין. דאמר רב אידי בר אבין: החשוד על הטריפות — אין לו תקנה, עד שילך למקום שאין מכירין אותו ששם אינו מערים,⁽⁷⁾ וכשימצא אבידה יחזיר אבידה לבעליו בדבר חשוב, דבר יקר, שכיון שמחזיר אבידה, מראה שחזר בו מחמדתו ממון, או שיוציא טריפה מתחת ידו

והא רבא עצמו הוא דאמר: לוח בריבית פסול לעדות, וחוח ליה והריהו רשע. והתורה אמרה: "אל תשת רשע עד?"

ומתרת הגמרא: כיון שהעד השני הודה בעצמו על עצמו שהוא רשע, ולא העידו עליו אחרים, אינו עד פסול, ולמה —

רבא לטעמיה לפי שיטתו, דאמר רבא: אדם הוא "קרוב" אצל עצמו וקרוב פסול לעדות, ולכן אינו יכול להעיד על עצמו, אפילו לחובתו, ויוצא מכך שאין אדם משים עצמו רשע.

וזה הטעם שקיבל רבא עדותו על בר ביניתוס, ולא קיבל עדותו על עצמו.

מענין לענין מספרת הגמרא עוד סיפור.

ההוא טבחא שוחט דאישתבח שנמצא דנפקא טריפתא מתותי ידיה שיצאה טריפות מתחת ידיו, כלומר, שמכר בשר טריפה

הכרזה.

אם בר ביניתוס הלוח מעות בריבית קצוצה שהוא איסור דאורייתא, מובנת קושית הגמרא שהעד השני פסול להעיד עליו — אף בלי הכרזה, וכן כתב היד רמ"ה בדף כ"ו.

אבל אם הלוח בריבית דרבנן [או כמו שהבאנו במשנה בשם תוס' שאף בריבית דאורייתא מיפסל רק מדרבנן] קשה, למה יפסל העד, הרי לא הכריזו עליו?

ומתוך הנמוקי יוסף: דכל הטעם שהצריכו הכרזה, הוא, משום הפסד הלקוחות, כלומר, שאנשים לא ידעו שהוא פסול, וימכרו ויקנו על סמך עדותו, ולבסוף יתברר להם שהעד היה פסול, לכן תיקנו חכמים שאינו פסול עד שיכריזו עליו. אבל מעיקר הדין הריהו פסול אף בלא

הכרזה. ומעתה, כיון שכאן בעובדה שהעיד על בר ביניתוס לא שייך פסידא דלקוחות שהרי דנים על בר ביניתוס בעצמו לפסלו, ולא על לקוחות. ועוד מתרץ בשם הרא"ה: שהכרזה צריכים רק לשאר עדיות, אבל לאותה עדות שבא עתה הלוח להעיד, — אפשר לפוסלו, ולא ראו חכמים להאמינו, אף בלי הכרזה. ועיין בחידוש הר"ן וב"ערוך לנר".

6. היד רמ"ה מפרש שפסלוהו מעדות, ומוכן השייכות לסוגייתנו.

7. גירסת הרי"ף: "וילבש שחורים ויתכסה שחורים".

בדבר השוב — משלו. דהיינו, שיפסיד לעצמו את הטריפה, ובכך מוכיח שחזר בתשובה⁽⁸⁾.

שנינו במשנתנו: ואלו הן הפסולין... ומפריחי יונים

הגמרא מבארת מה פירוש מפריחי יונים.

מאי "מפריחי יונים"?

הבא כאן [בבבבל] תרגומה פירשוה, שהוא מין משחק שאומר אחד לחבירו: "אי תקדמיה תקדים יונך ליון, ליוני למקום מסויים, אתן לך כך וכך. [והגמרא תבאר, הרי כבר נשנה "משחק בקוביא"].

רבי חמא בר אשעיא אמר: ארא. אדם המלומד⁽⁹⁾ להביא יונים ממקומן לבית בעלים אחר, ואינו גזלן ממש, כי מדובר ביוני הפקר המקוננות בשוככות של אנשים, אך לא זכו בהן בעלי השוככות, אלא שיש בהן גזל מפני דרכי שלום⁽¹⁰⁾.

ומבארת הגמרא:

מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון. מאי טעמא לא אמר: ארא?

אמר לך: ארא אינו פסול לעדות, מפני שאינו גזלן, אלא מפני דרכי שלום בעלמא⁽¹¹⁾.

ומאן דאמר ארא, מאי טעמא לא אמר: אי תקדמיה יונך ליון?

אמר לך: אי תקדמיה יונך ליון, היינו משחק בקוביא, והרי כבר נשנה.

ואידך, ומה יענה מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון, למה נשנה פעמיים?

ומתרג: יש הבדל ביניהם, ויש בכל אחד מהם חידוש שאין בשני.

תנא משחק בקוביא, שהוא תולה בדעת עצמו⁽¹²⁾ ואחר כך תנא מפריחי יונים

הפקר, והשובך והעליה לא קנו אותם לבעלים בתורת חצר, הואיל ואינם משתמרים בהם, שלפעמים הם יוצאים משם, ולא סמכה דעתו של בעל השובך עליהם. ולכן אין בהם מן התורה משום גזל. וחכמים אסרו שלא יבואו לידי קטטות ומריבות, שכל אחד מחזיק את היונים — הנמצאים בשוככו — לשלו. (אנצ' תלמודית ערך גזל).

וזה נקרא "גזל מפני דרכי שלום".

11. ומאן דאמר אי תקדמיה סובר שאף הגזלן מפני דרכי שלום — פסול. ערוך לנר.

12. וכתבו היד רמ"ה והר"ן והמאירי: שצריכותא זו היא לדעת רמי בר חמא, שמשחק בקוביא אסור משום אסמכתא, ולכן יש לחלק

8. לשון המאירי: "שאינ רפואה לחולי הנפש במיצוע הדרכים, אלא אם כן בנטייה אחר הקצוות, דרך רפואה".

וזה לשון היד רמ"ה: "שהעושה תשובה צריך לקדש עצמו במותר לו, ולעשות הרחקה יתירה, כדי שלא יבוא עוד לידי קלקול".

9. רבינו חננאל מפרש: קושרין חוט ארוך בעוף ומפריחין אותו בגג ומצפצפין ומתקבצין סביבותיו עופות של בני אדם מן שובכין אחרים, וכיון שמתקבצין פושט רשת ונוטלין".

10. שנינו בברייתא [והובאה בגמרא בבא מציעא קב א]: "יונך שובך ויוני עלייה יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום".

הביאור: לפי שהם באים להשובך משל

שתולה בדעת יונו.

וצריכא, הוצרכו לשנות שניהם.

דאי תנא תולה בדעת עצמו, היינו סוברים, **התם הוא מעין גזלן**, משום **דלא גמר ומקני**, אינו מקנה בלב שלם, **דאמר** בלבו, לפי טעותו, **קום לי בנפשאי הנני יודע בעצמי כה-ב** **דידענא טפי** ולא היה בלבו ספק, ומשחק על מנת שינצח, וכשמפסיד אינו מקנה בלב שלם, **אבל תולה בדעת יונו**, שהיה בלבו ספק אם ינצח, ובכל זאת מתערב, **אימא** היינו סוברים לומר, **לא** הוא אסמכתא, ומקנה בלב שלם, לכן משמיעה לנו המשנה שבכל זאת הוא פסול⁽¹³⁾.

ומאידך, **אי תנא תולה בדעת יונו**, היינו סוברים לומר, שאינו מקנה בלב שלם, **דאמר** בלבו — לפי טעותו: **בנקשא** בהכאת דפין של עץ **תליא מילתא**, שהיונה שומעת קולן ומכירה שבעלה מזרזה, וממהרת לעוף, **ואנא ידענא לנקושי טפי**, והנני יודע יותר להכות

את הדפים, ולכן, אינו מקנה בלב שלם כשאכן מפסיד, **אבל תולה בדעת עצמו** שהיה ספק בלבו אם ינצח או יפסיד, **אימא** היינו סוברים לומר, **שלא** הוא אסמכתא, ומקנה בלב שלם, לכן משמיעה לנו המשנה שבכל זאת הוא פסול.

הגמרא מביאה ברייתא להקשות על מאן דאמר: ארא.

מיתיבי מברייתא: המשחק בקוביא פסול. אלו הן: המשחקים בפיספסים שברי עצים. ולא בפיספסים בלבד אמרו, אלא אפילו המשחקין בקליפי אגוזים וקליפי רימונים שלמרות שאין עשויין לכך, ובמקרה בעלמא שיחקו בהן, בכל זאת פסולין,

ואימתי חזרתן לכשרותן, כלומר, איזה פעולה צריכין לעשות כדי שיוכר מתוך מעשיהן שחזרו בתשובה. ממתי **שישברו את פיספסיהן**, וכן יחזרו בהן חזרה גמורה **דאפילו בחנם**⁽¹⁴⁾ **בלי מעות** [גירסא אחרת:

הוא ענין של עיון ומחשבה, ואי תקדמיה יוני ליון הוא ענין של מלאכת זריזות ידים, ולכן יש הבדל ביניהם, שיש מי שסומך יותר על חכמתו, ויש מי שסומך יותר על חריצותו.

14. והקשה בחידושי הר"ן, דבשלמא לרמי בר חמא, שייך לחלק בין בחנם לבין משחק עבור ממון, אבל לרב ששת שפטולו הוא משום שאינו עוסק ביישובו של עולם, קשה, מה לי בחנם ומה לי בעבור ממון, מכל מקום אינו עוסק ביישובו של עולם. וקשה מהברייתא על רב ששת? ומתריך, שאם עושה בחנם, הרי בודאי יש לו אומנות אחרת, ולכן חזרתו היא שאינו עושה אפילו בחנם.

בין אסמכתא גמורה לאסמכתא פחותה ממנה, אבל לרב ששת דטעם האיסור הוא משום שאינן עסוקים ביישובו של עולם, מה לי תולה בדעת עצמו מה לי תולה בדעת יונו.

והקשה הגאון רע"א, דמכל מקום אפשר לפרש הצריכותא גם לדעת רב ששת, דלרב ששת אם עוסק ביישובו של עולם אינו פסול, ומעתה, יכולים לומר הצריכותא בהיפוך: דעד כאן אינו כשר לעדות, אלא בתולה בדעת עצמו, לכן מותר דאינו בידו כלל, ומקנה בלב שלם, אבל תולה בדעת יונו שסובר שהוא בידו, אימא שהוא אסמכתא ואינו מקנה, ופסול אף שיש לו אומנות אחרת. וכן אי תנא תולה בדעת יונו וכו'.

13. מבואר היטב ביד רמ"ה, שמשחק בקוביא